

پژوهشی در اثبات اعجاز بلاغی قرآن کریم

سید رضی که با خلق شاهکار «نهج البلاغه» توانست گام بزرگی در معرفی مکتب علوی بردارد، در تفسیر خود نیز از نبوغ و دانش سرشار خویش بهره جست تا نخستین اثر مستقل درباره مجازها و استعاره‌های قرآن را تدوین کند.

سید رضی که با خلق شاهکار «نهج البلاغه» توانست گام بزرگی در معرفی مکتب علوی بردارد، در تفسیر خود نیز از نبوغ و دانش سرشار خویش بهره جست تا نخستین اثر مستقل درباره مجازها و استعاره های قرآن را تدوین کند.

به گزارش ایگنا، یکی از تفاسیر شیعی که رویکرد جدید به تفسیر قرآن دارد «تلخیص البیان فی مجازات القرآن» اثر سید رضی است.

سید رضی که با خلق شاهکار «نهج البلاغه» توانست گام بزرگی در معرفی مکتب علوی بردارد، در تفسیر خود نیز از نبوغ و دانش سرشار خویش بهره جست تا نخستین اثر مستقل درباره مجازها و استعاره های قرآن را تدوین کند. تفسیر او در یک جلد به زبان عربی در تفسیر آیات قرآن کریم مخصوصا واژه ها و عبارات و تعبیرات مجازی و کنایه و استعاره است.

باتوجه به نثر شریف رضی و عبارت های فصیح و ترکیب های اصیل، این کتاب از مهمترین آثار تحقیقی قرن چهارم دانسته شده است که مجازها و استعاره ها و کنایه های قرآن کریم را به ترتیب سوره ها و آیات و با استشهاد فراوان از اشعار عربی، با عنوان کلی مجاز آورده است و بدین جهت آن را تفسیر بیانی قرآن کریم دانسته اند که برای نشان دادن جنبه اعجاز بلاغی و بیانی قرآن نوشته شده است. چنانکه اشاره شد این کتاب نخستین اثر مستقل درباره مجازها و استعاره های قرآن است و خود مؤلف در المجازات النبویه به این نکته اشاره کرده است.

سیدرضی که بود؟

محمد بن حسین بن موسی معروف به سید رضی (۲۵۹ق-۴۰۶ق) از علمای شیعه و برادر سید مرتضی است. سید رضی منصب های مهمی از جمله نقابت، قضاوت در دیوان مظالم و امیر الحاج در دوره آل بویه داشت. او از بزرگ ترین شاعران طالبیان بود که دیوان اشعاری از وی بر جای مانده است. سید رضی آثاری در کلام و تفسیر همچون خصائص الائمة و تلخیص البیان دارد. مهمترین اثر او گردآوری نهج البلاغه است. او همچنین دارالعلمی تأسیس کرد که به باور برخی نخستین مدرسه علوم دینی بوده است. سید رضی علاوه بر تحصیل علوم شیعی، نزد استادان غیرشیعی نیز علم آموخت. او نزد محمد طبری مالکی، ابو عبدالله جرجانی، فقیه حنفی، قاضی عبدالجبار معتزلی و اکفانی قاضی از عالمان اهل سنت شاگردی کرده است. درباره فراگیری فقه و اصول سید رضی نزد عالمان غیر شیعه امامیه نوشته اند چون او مسئولیت قضاوت در دیوان مظالم را نیز بر عهده داشت، این مسئولیت ها وی را برمی انگیخت تا فقه همه مذاهب را فرا گیرد.

ویژگی های تفسیر «تلخیص البیان»

ذکر قرائت های مختلف بنا بر نظر قاریان هفت گانه، بحث از معانی واژگان و ترکیب های قرآنی، برطرف کردن مشکلات شواهد شعری که به آنها استناد کرده و اظهار نظر در مسائل اختلافی، استفاده از احادیث در بیان مجازها و ترکیب های قرآنی از جمله ویژگی های این تفسیر است.

نخستین مطلب در کتاب سید رضی در باره آیه هفتم سوره بقره است که می فرماید: «حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ». این آیه درباره منافقین است که خداوند فرموده بر چشم های آنها پرده است و این در واقع استعاره است زیرا منافقان واقعا به اشیاء نگاه می کنند و چشم هایشان را حرکت می دهند ولی چون بهره لازم از این نگاه را که همان عبرت است نمی برند خداوند از چشم هایشان به پوشیده شده با پرده تعبیر کرده است.

مطلب پایانی کتاب او درباره آیه های اول تا سوم سوره انشراح است که می فرماید: «أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ، وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ، الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ». سید رضی درباره آیه سوم گفته است که این تعبیر «الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ» مجاز و استعاره است زیرا پیامبر(ص) معصوم است و گناهی مرتکب نمی شود، خواه بر طبق این نظر که پیامبر(ص) هیچ گناهی کبیره یا صغیره مرتکب نمی شود یا بر طبق این نظر که امکان ارتکاب صغیره برای او وجود دارد، آن هم در حدی که کمرش را بشکنند و صدای شکستنش شنیده شود. منظور از «وزر» در این سوره همان سختی ها و مشقات بزرگ و آزار و اذیت هایی است که پیامبر(ص) از قومش در راه تبلیغ رسالتش مشاهده می کند.

این کتاب از جهاتی قابل توجه مفسران بعدی قرار گرفته است و به تفسیر بدیعی و بیانی آن استناد و اعتماد کرده اند به طوری که قطب راوندی، حویزی و دیگران نظرات سید رضی در این کتاب را در تفاسیر خود نقل کرده اند.

نکته حائز اهمیت درباره این کتاب این است که در زمان سید رضی تفکرات ظاهریه و سلفیه به شدت در حال رواج بود که تأویل مجاز گویی آیات قرآن و سنت نبوی را انکار می کردند و کتاب های مختلف سید رضی پیرامون مجازات القرآن، پاسخی قاطع و علمی به این جریان انحرافی و اثبات مجازگویی در قرآن کریم و سنت نبوی بود.